

ԿԱՐԾԻՔ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍԻ

Կարեն Իշխանի Սարոյանի Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված «Հարկային բեռի կառավարման և տնտեսական աճի փոխկապվածության կառուցակարգերը Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Հարկային բեռը և տնտեսական աճը մշտապես բարդ փոխազդեցության մեջ են գտնվում: Մի կողմից հարկային բեռի բարձրացումը խոչընդոտում է տնտեսավարող սուբյեկտների ձեռնարկատիրական գործունեությանը և հանգեցնում տնտեսական ակտիվության թուլացման, մյուս կողմից՝ բարձր հարկային բեռը մեծացնում է պետական եկամուտները, որոնք ուղղվում են պետական ծախսերին և բազմարկչի ազդեցությամբ մեծացնում տնտեսական աճը: Այս տեսանկյունից ներկայումս մեծ կարևորություն է ստանում ՀՀ-ում հարկային բեռի օպտիմալ մակարդակի գնահատումը, այսինքն՝ հարկային բեռի այն մակարդակի, որն ապահովում է հարկային եկամուտների և համախառն արտադրության ծավալի այնպիսի լավագույն համադրություն, որի դեպքում հարկային բեռի մակարդակի սահմանային կամ լրացուցիչ տոկոսային աճն արսեն կհանգեցնի բացասական տնտեսական աճի: Ուստի, թեմայի արդիականությունը հիմնավորվում է նշված հանգամանքով:

Ի թիվս վերը նշվածի, կա ևս մեկ կարևոր հանգամանք նշված թեմայի վրա կանգ առնելու համար: ՀՀ պետական պարտքը շարունակական աճում է և դրան զուգահեռ մոտենում է նախկինում կուտակված պարտքի սպասարկման ժամանակը, ինչը պետությանը դրդում է մեծացնել հարկային բեռի մակարդակը՝ հարկային եկամուտների բազայի ավելացման միջոցով: Այս ամենն անշուշտ առաջ է բերում հարկային բեռի արդյունավետ կառավարման հիմնախնդիր, որի շրջանակներում մեծ կարևորություն են ստանում ճիշտ մշակված օրենսդրական փոփոխությունները, որոնց

նպատակը պետք է լինի հարկային մուտքերի ծավալների ընդլայնումը՝ տնտեսության վրա հնարավոր նվազագույն բացասական ազդեցություն կիրառելով: Այս ամբողջը հաշվի առնելով՝ կարծում ենք, որ քննարկվող թեման արդիական է:

Ատենախոսության նպատակները և խնդիրները

Հետազոտության նպատակն է ՀՀ-ում հարկային բեռի կառավարման և տնտեսական աճի փոխազդեցության մեխանիզմների բացահայտումը: Նշված նպատակին հասնելու համար հետազոտությունում առաջ են քաշվել և լուծվել հետևյալ խնդիրները.

1. Ի մի է բերվել հարկային բեռի և տնտեսական աճի վերաբերյալ տնտեսագիտության մեջ առկա կարևոր մոտեցումները, ինչպես նաև հարկային բեռի գնահատման և կառավարման հիմնական առանձնահատկությունները:

2. Քննարկվել է առանձին երկրների հարկային համակարգերի միջազգային փորձը՝ միաժամանակ զուգահեռ անցկացնելով ՀՀ հարկային համակարգի հետ:

3. Ուսումնասիրության է ենթարկվել ՀՀ հարկային համակարգը, դրա հիմնական առանձնահատկությունները, ինչպես նաև դրա դերը հարկային բեռի ձևավորման և կառավարման գործում:

4. Հարկային բեռի իրական մակարդակը որոշելու նպատակով կառուցվածքային հավասարումների մոդելավորման MIMIC մոդելի միջոցով գնահատվել է ՀՀ-ում ստվերային տնտեսության մակարդակը և ուսումնասիրվել է հարկային արտոնությունների մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում:

5. Տնտեսության վրա հարկային օրենսդրության մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունների ազդեցությունը վերլուծելու նպատակով տնտեսաչափական SVAR մոդելի միջոցով գնահատվել է ՀՆԱ-ի ծախսային բազմարկիչների մեծությունները:

6. Դիտարկվել են ՀՀ առանձին հարկատեսակները, դրանց գծով հարկային բեռի ազդեցությունը տնտեսության վրա, ինչպես նաև էկոնոմետրիկական մոդելի միջոցով գնահատվել է ընդհանուր հարկային բեռի և տնտեսական աճի միջև փոխազդեցությունը:

Ատենախոսության կառուցվածքը և բովանդակությունը

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից և առաջարկություններից, օգտագործված գրականության ցանկից, ինչպես նաև հավելվածներից: Ատենախոսությունը բաղկացած է 146 էջից (առանց հավելվածների) և ներառում է 22 աղյուսակ, 18 գծապատկեր և 11 հավելված:

Ատենախոսության ներածության մեջ հիմնավորվել է հետազոտվող թեմայի արդիականությունը, ներկայացվել են հետազոտության նպատակներն ու խնդիրները, ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան, հետազոտության տեսական, մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը, ձևակերպվել են հետազոտության գիտական արդյունքները և նորոյթները, դրանց տեսական և գործնական նշանակությունը, ինչպես նաև դրանց փորձարկումը և հրապարակումները:

Ատենախոսության թեմայի առաջին՝ «Հարկային բեռի տեսական և մեթոդաբանական հիմքերը» գլխում ժամանակագրական կարգով ներկայացվել է հարկերի և տնտեսական աճի վերաբերյալ տարբեր տնտեսագիտական ուղղությունների, դպրոցների և առանձին հեղինակների բնորոշումները, ուսումնասիրվել է հարկային բեռի գնահատման և կառավարման առանձնահատկությունները:

Ատենախոսության թեմայի երկրորդ՝ «ՀՀ իրական հարկային բեռի գնահատումը և հարկային օրենսդրության փոփոխության հետևանքների վերլուծությունը ՀՀ տնտեսությունում» գլխում գնահատվել է իրական հարկային բեռի մակադակը ՀՀ-ում, ինչպես նաև իրականացվել է ՀՀ տնտեսության վրա հարկային օրենսդրության փոփոխության հետևանքների վերլուծություն:

Ատենախոսության թեմայի երրորդ՝ «ՀՀ տնտեսության վրա հարկային բեռի ազդեցության գնահատումը» գլխում սկզբում գնահատվել է առանձին հարկատեսակների գծով հարկային բեռի ազդեցությունը ՀՀ տնտեսություն վրա, այնուհետև նույնը կատարվել է ընդհանուր հարկային բեռի գծով՝ վերլուծելով օպտիմալ հարկային բեռը ՀՀ-ում:

Ատենախոսության «Եզրակացություններ» բաժնում հարկային բեռի հիմնախնդրի հետազոտության և դրա՝ տնտեսական աճի վրա ունեցած ազդեցության վերաբերյալ իրականացված ուսումնասիրությունների և ստացված գնահատականների արդյունքների հիման վրա կատարվել են համապատասխան եզրահանգումներ:

Ատենախոսության ստացված արդյունքների հավաստիությունն ու դրանց գործնական նշանակությունը

Ատենախոսության մեջ տեղ գտած կարևոր մտքերն ու գաղափարները, ինչպես նաև հիմնական գիտական արդյունքները կարող են խորհրդատվական հիմք ծառայել պետության կողմից մշակվող հարկային քաղաքականության կատարելագործման, հարկային բեռի արդյունավետ կառավարման, ինչպես նաև առկա հարկային բեռն իր օպտիմալ մակարդակին հասցնելու համար: Ատենախոսությունում տեղ գտած որոշ մտքեր կարող են հետաքրքրություն ներակայացնել նաև տվյալ թեմայով զբաղվող ինչպես հայաստանյան, այնպես էլ օտարերկրյա հետազոտողների, համալսարանների ուսանողների և այլ անձանց համար:

Ատենախոսության գիտական արդյունքները և նորույթը

Հետազոտության շրջանակներում բացահայտվել է իրական հարկային բեռի մեծությունը ՀՀ-ում, ցույց է տրվել, թե ինչպես կարելի է արդյունավետ կառավարել հարկային բեռը, երբ հարկային օրենսդրության մեջ տեղի է ունենում փոփոխություն: Այնուհետև, տնտեսաչափական մոդելով գնահատվել է հարկային բեռի և տնտեսական աճի միջև փոխազդեցությունը: Նշված ուսումնասիրությունների և վերուծությունների հիման վրա ստացվել են տեսական և կիրառական նշանակության որոշ գիտական արդյունքներ, որոնցից գիտական նորույթի իմաստ կրող դրույթները կարելի է ձևակերպել հետևյալ կերպ.

- Առաջ է քաշվել իրական հարկային բեռի գաղափարը, որի մեծության հաշվարկման շրջանակներում կառուցվածքային հավասարումների մոդելավորման MIMIC մոդելի միջոցով՝ նոր մոտեցումով, գնահատվել է ստվերային տնտեսության մակարդակը ՀՀ-ում 2001-2021թթ. ժամանակահատվածում (64-75 էջեր):

• Տնտեսաչափական SVAR մոդելի միջոցով գնահատվել է հարկաբյուջետային բազմարկիչների մեծությունը ՀՀ-ում, որոնց միջոցով ցույց է տրվել, թե ինչպես արդյունավետորեն կառավարել հարկային բեռը՝ հարկային օրենսդրության մեջ տեղի ունեցող փոփոխության ժամանակ (90-99 էջեր):

• Տարբեր կառուցվածքային մոդելների միջոցով գնահատվել է առանձին հարկատեսակների գծով հարկային բեռի՝ տնտեսական աճի վրա ունեցած ազդեցության բնույթը ՀՀ-ում, ինչի արդյունքում պարզվել է, որ շահութահարկի, ԱԱՀ-ի, ինչպես նաև շրջանառության հարկի գծով հարկային բեռը հիմնականում բացասաբար է ազդում տնտեսության վրա, մինչդեռ ակցիզային հարկի, բնապահպանական հարկի, և որոշ դեպքերում նաև եկամտային հարկի գծով հարկային բեռը մեծամասամբ դրական ազդեցություն կարող է գործել տնտեսության վրա (107-112 էջեր):

• Հարկային բեռի և տնտեսական աճի փոխազդեցության շրջանակներում տնտեսաչափական մոդելի միջոցով գնահատվել է օպտիմալ հարկային բեռի մեծությունը ՀՀ-ում, ինչի արդյունքում պարզվել է, որ ՀՀ-ում հարկային բեռի մակարդակը ցածր է իր օպտիմալ մակարդակից (118-128 էջեր):

Դիտողություններ ատենախոսության վերաբերյալ

Այնուամենայնիվ, ատենախոսությունում առկա են մի շարք թերություններ և բացթողումներ.

1. Նախ այն, որ երկրորդ գիտական արդյունքում կամ նորույթում տնտեսաչափական SVAR մոդելի միջոցով գնահատվել է հարկաբյուջետային բազմարկիչների մեծությունը ՀՀ-ում, մեր կարծիքով նորույթ չի կարող համարվել, դա ուղղակի հաշվարկի ձև է: Այլ է, թե այդ հաշվարկի միջոցով ինչպիսի հիմնավորումներ կստանան քննարկվող տնտեսական երևույթները:

2. Ատենախոսությունում քննարկելով օրենսդրական փոփոխությունների հետևանքով հարկային բեռի փոփոխությունների հարցը, ատենախոսն ամբողջությամբ չի ներկայացնում կամ ուղղակի տեղյակ չէ փոփոխությունների ամբողջական համայնապատկերին:

Օրինակ, հարկային պարտավորությունների դեպքում որքան է հաշիվների և գույքի վրա արգելադրման շեմը: Նմանատիպ ձևով շատ կարևոր կլինեն որպեսզի ներկայացվեր նաև անվճարունակության նպատակով հայցի ներկայացման շեմի տրամաբանությունը և այլն:

3. Խոսելով (էջ 42-43) միկրոձեռնարկատիրության հարկային առանձնահատկությունների մասին, հեղինակը չի բացահայտում, օրինակ, օրավարձով աշխատող և ոչ մի տեղ չգրանցված մեր քաղաքացիների դժվարությունների մասին, չնայած նրան, որ կան հստակ ձևեր նրանց նույնականացման համար, և դրա օրենսդրական փուլը արված է: Խոսքը գնում է մաքրուհիների, այգեպանների և այլ աշխատողների մասին:

4. Աշխատանքում 3-րդ կետի համատեքստում չի խոսվում նաև միկրոձեռնարկատիրության թվաքանակի աճի և դրա ազդեցությունների մասին:

5. Խոսվում է ստվերային տնտեսության մասին, սակայն չեն բացահայտվում դրա իրական պատճառները: Օրինակ՝ եթե տվյալ գործունեությունը, ասենք, մասամբ ստվերային չլինի, այն կդադարի, թե կաշխատի՝ հաշվի առնելով վերջին տասնամյակներում պետության անկարողությունը բավարարել մարդկանց սոցիալական խնդիրները:

6. Ստվերային շրջանառության մասին խոսելիս խոսք չկա սույն թվականի հուլիսի 1-ից կանխիկով շրջանառության սահմանափակումների մասին և դրա հետևանքների մասին:

7. Հարկման հատուկ ռեժիմների նպատակը և դրանց հետևանքները նույնպես կարելի էր համակողմանի բացահայտել և ներկայացնել դրանց դրսևորման իրական պատճառները:

8. Ատենախոսը շատ է կենտրոնացել Լաֆերի կորին և փոխկապակցություններին: Դրա կարիքը չկար: Ավելի ճիշտ կլինե խոսել օրինակ 1 տոկոս տնտեսական աճի կամ անկման դեպքում հարկային մուտքերի ծավալների մասին:

